

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: HORIJIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Тахиржон Баходирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	158

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

МАМАНОВ Сардоржон Собир ўгли
Ўзбекистон Республикаси Хуқуқни муҳофаза қилиш
Академияси мустақил изланувчиси
Коррупцияга қарши курашиш агентлиги етакчи инспектори

ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МАМАНОВ С.С. Халқаро ҳужжатларда коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини жорий этиш бўйича стандарт ва тавсиялар // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) Б 90-97.

6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-14>

АННОТАЦИЯ

Мақолада давлат ва хусусий сектор фаолиятида коррупцияга қарши курашишнинг профилактик чоралари сифатида “комплаенс-назорат” тизимини жорий этишнинг ўзига хос хусусиятлари ва зарурий элементлари миллий амалиёт ва халқаро стандарт, тавсиялар мисолида кўриб чиқилди. Айтиш лозимки, кейинги йилларда Ўзбекистоннинг коррупцияга қарши курашишга доир давлат сиёсати коррупция кўринишларининг оқибати билан эмас, балки уни келтириб чиқараётган сабабларни бартараф этишга қаратилган янги профилактик чораларни кўришдан иборат бўлмоқда. Ушбу йўналишда миллий амалиётимизда қўлланилаётган профилактик чоралардан бири бу давлат ташкилотларида жорий этилаётган “комплаенс-назорат” тизимининг самарадорлиги натижасида халқаро доирада эришилаётган ютуқлар илмий қарашлар орқали ёритиб берилди. Шунингдек, “комплаенс-назорат” тизимини ташкил этувчи зарурий элементлар халқаро тавсиялар ва олим, экспертларнинг қарашлари орқали таҳлил қилинди. Бунда аксарият ҳолатларда ушбу тизимни ташкил этишдаги асосий эътибор коррупцияга қарши курашиш дастури ва совға, меҳмон-дўстликлар сиёсати, манфаатлар тўқнашуви, контрагентларни аниқлаш, давлат харидлари шаффоф амалга ошириш ташкил этиши аниқланди. “Комплаенс-назорат” тузилмалари фаолиятини ташкил этиш, бунда халқаро ҳужжатларнинг ўрни хусусида муаллифнинг хулосалари ва илмий қарашлари тақдим этилди.

Калит сўзлар: “комплаенс-назорат”, халқаро конвенция, стандарт ва тавсиялар, давлат ва хусусий сектор.

МАМАНОВ Сардоржон

Самостоятельный соискатель Правоохранительной академии Республики Узбекистан
Ведущий инспектор Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ВНЕДРЕНИЮ СИСТЕМЫ АНТИКОРРУПЦИОННОГО «КОМПЛАЕНС-КОНТРОЛЯ» В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

АННОТАЦИЯ

В статье, на примере отечественной практики, международных стандартов и рекомендаций рассмотрены особенности и необходимые элементы внедрения системы «комплаенс-

контроль», как превентивной меры борьбы с коррупцией в деятельности государственного и частного сектора. Следует сказать, что в последние годы государственная политика Узбекистана по борьбе с коррупцией была ориентирована на принятие новых превентивных мер, направленных на устранение причин коррупции, а не последствий коррупционных проявлений. В этом направлении одной из превентивных мер, применяемых в отечественной практике является эффективность системы «комплаенс-контроль», внедренной в государственных организациях, а достижения, достигнутые в международных рамках, освещены через научные взгляды. Также были проанализированы необходимые элементы, составляющие систему «комплаенс-контроль», через международные рекомендации и мнения ученых и экспертов. В большинстве случаев было установлено, что основным направлением в организации данной системы является антикоррупционная программа и прозрачная реализация подарков, политика гостеприимства, конфликты интересов, идентификация контрагентов, государственные закупки. В заключении представлены авторские выводы и научные взгляды на организацию деятельности структур «комплаенс-контроля», и роль международных документов.

Ключевые слова: «комплаенс-контроль», международная конвенция, стандарт и рекомендации, государственный и частный сектор.

MAMANOV Sardorjon

Independent researcher of the Law

Enforcement Academy Republic of Uzbekistan

Lead inspector of the Anti-Corruption Agency of the Republic of Uzbekistan

INTERNATIONAL STANDARDS AND RECOMMENDATIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE COMPLIANCE CONTROL SYSTEM FOR ANTI-CORRUPTION

ANNOTATION

In the article, on the example of domestic practice and international standards and recommendations, the features and necessary elements of the implementation of the “compliance control” system as a preventive measure to combat corruption in the activities of the public and private sectors are considered. It should be said that in recent years, the state policy of Uzbekistan in the fight against corruption has been focused on the adoption of new preventive measures aimed at eliminating the causes of corruption, and not the consequences of corruption. In this direction, one of the preventive measures used in our domestic practice is the effectiveness of the the “compliance control” system implemented in government organizations, and the achievements achieved in the international framework were highlighted through scientific views. The necessary elements that make up the the “compliance control” system were also analyzed through international recommendations and opinions of scientists and experts. In most cases, it was found that the main direction in the organization of this system is the anti-corruption program and the transparent sale of gifts, hospitality policy, conflicts of interest, identification of counterparties, public procurement. At the end of the article, the author’s conclusions and scientific views on the organization of the activities of the “compliance control” structures, the role of international documents are presented.

Keywords: “compliance control”, international convention, standards and recommendations, state and private sector.

Сўнги йилларда мамлакатимизда коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш, давлат ва жамият қурилишининг барча соҳаларида коррупциоген омилларга чек қўйишга қаратилган кенг кўламли ислохотлар изчил амалга оширилмоқда.

Давлат органлари зиммасидаги вазифа ва функцияларни бажаришда юзага келадиган коррупцияга оид хавф-хатарларни баҳолаш тизимини такомиллаштириш ҳамда **давлат хизматига ҳалоллик стандартларини** жорий этиш бўйича ишлар амалга оширилмоқда.

Бугунги кунда коррупцияга қарши курашиш соҳасида ижобий ютуқларга эришган ривожланган давлатларнинг тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, коррупция кўринишларининг оқибати билан эмас, балки уни келтириб чиқараётган **сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга асосий эътибор қаратилган** ва ўз самарасини берганини амалда кўриб турибмиз.

Бў ўринда, Узбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги томонидан

давлат органлари ва ташкилотлари кесимида **коррупцияга қарши ички назорат (“комплаенс”)** тизимини жорий этиш ва самарали фаолият кўрсатишини таъминлашга доир чоралар кўрилмоқда.

Шунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги ПҚ–5177-сонли Қарори асосида 2021 йил 1 октябрдан бошлаб **барча давлат органлари ва ташкилотлари**, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органларида коррупцияга қарши ички назорат тузилмалари фаолиятини йўлга қўйиш норматив жихатдан белгиланди.

Бугунги кунга келиб, **117 та** давлат органлари ва ташкилотлари, шу жумладан банкларда **1520 нафар** штат бирликларидан иборат коррупцияга қарши ички назорат тузилмалари фаолияти тўлиқ йўлга қўйилиши таъминланди.

Маълумот учун: 55 та Республика давлат бошқарув органлари ва улар таркибидаги ташкилотлар, 28 та хўжалик бошқарув органлари, 13 та тижорат банклари, 11 та маҳаллий ҳокимликлар ва 10 та бошқа давлат ташкилотлари улушига тўғри келади [1].

Айтиш лозимки, бозор иқтисодиёти қонунларига асосланган мамлакатларда давлат ва хусусий сектор иштирокчиларининг халқаро стандартлар, қонун ҳужжатлари ва бошқа замонавий усулларга мувофиқ самарали фаолият юритишини таъминловчи муҳим профилактик воситалардан бири ўз таркибида **коррупцияга қарши “комплаенс-назорат”** тизимини ташкил этиш ҳисобланади.

Бугунга келиб, мазкур тизимнинг давлат ва хусусий сектор фаолиятида коррупциявий хавфларни минималлаштиришдаги жихатлари нафақат маълум бир давлат ёки компания мисолида балки айнан халқаро даражада ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишга қаратилган стандарт ва тавсиялар қабул қилинган.

Шунга кўра, қуйида ушбу йўналишда бир қатор стандарт ва тавсияларнинг илмий мунозара нуқтаи-назаридан кўриб чиқишимиз ўринли бўлади.

Биринчи ҳужжат, БМТнинг “Коррупцияга қарши конвенция”си. Халқаро ҳамжамиятнинг коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги энг муҳим ютуғи БМТнинг “Коррупцияга қарши конвенцияси” (**United Nations Convention against Corruption**) қабул қилинганлиги ҳисобланади. Конвенция Бош Ассамблеянинг 2003 йил 31 октябрдаги 58/4 резолюцияси билан қабул қилинган.

Конвенциянинг миллий қонунчилигимизда имплементация қилиниши Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 июлдаги “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида”ги Қонуни асосида ратификация қилинган [2].

Конвенция ва ундаги талаблар ҳам коррупциявий жиноятларнинг олдини олишда бир қатор самарали профилактик чораларни ўзида мужассам этганлиги ҳам унинг ўзига хослигини белгилайди.

БМТ томонидан конвенциянинг қабул қилиниши, нафақат давлат идоралари, балки бир ўринда хусусий сектор иштирокчилари фаолиятида коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларни янада мустаҳкамлаш заруриятини **халқаро даражада қатъий қилиб қўйилди.**

Хусусан, хусусий сектор иштирокчилари фаолиятида коррупцияга қарши курашишнинг тавсиявий чораларини белгилаб ўтади, яъни конвенциянинг 12-модда “Хусусий сектор”, 21-модда “Хусусий секторда пора эвазига оғдириш”, 22-модда “Хусусий секторда мулкнинг талон-торожқилиниши”, 39-модда “Миллий органлар ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорлик” каби моддаларда коррупциявий хавф-хатарларни аниқлаш, олдини олишнинг профилактик чоралари амалга ошириш бўйича тавсиялар келтирилган. Уларнинг халқаро даражада акс этиши хусусий секторда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг ошиб бораётганлиги билан боғлиқлигини кўрсатади [3].

Масалан, ташкилот раҳбарининг уставда белгиланган вазифаларига қатъий риоя этиши лозим бўлсада, бироқ фаолият жараёнида ўзига шахсий мулки бўлмаган ташкилот ресурсларидан шахсий манфаатлари йўлида мақсадсиз ёки бошқа шахсларнинг фойдасига тасарруф этиши ҳамда коррупциявий мақсадларда ташкилот манфаатларига зид бўлган ҳаракатларни содир этиши натижасида ушбу тоифадаги ҳуқуқбузар-ликларнинг юзага келишига асос бўлаётганлиги каби ҳолатлардир.

Юқоридаги каби ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида конвенциянинг 12-моддасида “ҳар бир иштирокчи давлат, ўз ички қонунчилигининг асосий тамойилларига мувофиқ, хусусий секторда коррупциянинг олдини олиш, **бухгалтерия ҳисоботи ва ички аудит стандартларини** кучайтириш, тегишли ҳоллатларда мазкур чораларга риоя қилинмаслиги

учун самарали, мутаносиб ва тийиб турувчи таъсир кўрсатадиган фуқаролик-ҳуқуқий, маъмурий ёки жиноий жазоларни белгилаш тартибларини белгилайди” дея кўрсатилган.

Бу каби мақсадларга эришиш учун конвенцияни ратификация қилган давлатлар томонидан коррупциявий хавф-хатарларни минималлаштиришга оид аниқ тавсиялар келтириб ўтади.

Булар қуйидагилардан иборат:

- коррупцияга оид жиноятларга қарши курашишда давлат ва хусусий сектор иштирокчилари ўртасидаги ҳамкорликни рағбатлантириш чораларини йўлга қўйиш;

- фаолиятда **очиқлик ва шаффофликни** меъёрларини таъминлаш ҳамда манфаатлар тўқнашувининг олдини олишга қаратилган стандартлар яратиш ва ушбу тадбирларни рағбатлантириш;

- давлат ташкилотларидаги мансабдор шахсларнинг **тижорий фаолият** юритиши орқали юзага келиши мумкин бўлган манфаатлар тўқнашуви олдини олиш; ташкилот фаолиятида **ички идоравий** назорат механизмларини жорий этиш, уларнинг иқтисодий фаолияти ва молиявий ҳисоботларига нисбатан аудитлаш ва сертификатлаш тартибларини жорий этиш [3].

Умуман олганда, конвенция ҳар қандай шаклдаги ташкилот фаолиятида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар минималлаштиришда устувор вазифалар сифатида бухгалтерия ҳисоби, молиявий ҳисобот ошкоралигини таъминлаш, бухгалтерия стандартлари, ички аудит ва уларни умумлаштирган ҳолда **ички идоравий назорат механизмларини** тартибга солиш билан боғлиқ чора-тадбирларни амалга ошириш зарурлиги алоҳида кўрсатиб ўтади.

Фикримизча, коррупцияга қарши курашиш йўналишидаги устувор халқаро ҳужжат ҳисобланувчи конвенция ва ундаги тавсиявий талаблар иштирокчи давлатлар томонидан фаолиятда коррупцияга қарши превентив чораларни жорий лозимлиги айтиб ўтади, бунда коррупцияга қарши курашишнинг энг самарали ва таъсирчан чораларидан бири фаолиятда **ички идоравий назорат тизимларини** жорий этиш орқали ривожлантиришни назарда тутати.

Конвенциянинг бу каби нормалари коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини қамраб олувчи таркибий элементлари ҳисобланади.

Айтиш лозимки, бугунга келиб Ўзбекистоннинг коррупцияга қарши курашиш давлат сиёсати коррупциявий ҳолатларнинг оқибати билан эмас, балки уларни олдини олишга қаратилган превентив механизмларни жорий этиш ҳисобланмоқда.

Бунга яққол мисол сифатида, давлат секторида коррупцияга қарши курашишдаги асосий механизм сифатида белгиланаётган “комплаенс-назорати”ни келтириш мумкиндир.

Бу орқали, мамлакатимиз конвенциянинг ушбу йўналишдаги тавсияларини босқичма-босқич тўлиқ жорий этиб келмоқда, ўз навбатида мазкур жараён мамлакатнинг **халқаро рейтингларда** устувор аҳамият касб этиши, инвестицион жозибадорлигини ошириш ва инвесторлар кириб келишини таъминлашга хизмат қилишига асос бўлмоқда.

Хусусан, **Transparency International** халқаро ташкилоти томонидан 2022 йил учун эълон қилинган “Коррупцияни қабул қилиш индекси”нинг янгиланган рейтингда **Ўзбекистон** 2021 йилга нисбатан **14 поғонага** кўтарилиб, 180 мамлакат орасида 31 баллик натижа билан **126-ўринни** эгаллади (2021 йил натижаларига кўра 140-ўринни эгаллаган эди) [3].

Иккинчи ҳужжат, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (кейинги ўринларда - ИХТТ) томонидан қабул қилинган стандарт ва тавсиялар. Коррупцияга қарши курашиш соҳасини тартибга солишга қаратилган халқаро стандартларнинг кейинги тоифаси бу ИХТТ томонидан қабул қилинган Европа конвенцияси ва халқаро тавсиялардан иборатдир.

Шунга мувофиқ, мазкур ҳужжатлардаги коррупцияга қарши курашиш йўналишида айнан “комплаенс-назорати” тизимини ташкил этувчи асосларни қуйидаги халқаро стандарт ва тавсиялар мисолида илмий таҳлил қилиб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

ИХТТнинг соҳани такомиллаштиришга қаратилган бир қатор тавсиявий ҳужжатлар ишлаб чиқилган. Бу ўринда айнан “комплаенс-назорат” тизимига оид энг яхши амалиёт ва тажрибаларни ўзида мужассам этган “Ички назорат, этика ва комплаенс бўйича Йўриқнома” (**Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics and Compliance**)ни улардан бири сифатида келтириш мумкиндир.

Олимлар **Жой Мурпфу ва Донна Боэҳмеларнинг** “Ички назорат, этика ва комплаенс бўйича йўриқномага илмий шарҳ”лар (**Commentary on the oecd good practice guidance on internal controls, ethics and compliance**) номли илмий мақоласида хусусий сектор фаолиятида жорий этилиши керак бўлган коррупцияга қарши барча турдаги чораларни кўрсатиб ўтади.

Жумладан, совға ва меҳмондўстликлар (hospitality), турли кўнгилочар дастурлар, ҳомийлик ҳаражатлари, маъмурий ҳаражатлар (facilitation payments), коррупциявий ҳолатлар ҳақида хабар бериш сиёсати каби қоидаларни айнан “комплаенс-назорат” тизимининг асосий тавсифларидан бири сифатида келтириб ўтади. Бунда, ташкилот ўз тизимида мазкур профилактик тизимни жорий этиш жараёнида айнан ушбу жиҳатларни инобатга олиш зарурлигини алоҳида таъкидлаб ўтади [4].

Ўз навбатида, ўзбек олимлари **Б.Исмаилов ва И.Насриевларнинг** “Коррупцияга қарши курашиш бўйича идоравий чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш масалалар” номли дарслигида давлат ташкилотларида коррупциявий хавф-хатарларнинг олдини олишдаги асосий воситалардан бири сифатида “комплаенс-назорати” тизимининг самарадорлигини таъминлаш назарда тутадилар.

Бу ўринда, ушбу тизимнинг таркибий элементлар йиғиндиси сифатида эса коррупцияга қарши курашиш ва совға сиёсати, манфаатлар тўқнашуви, контрагентларни аниқлаш, давлат харидларини шаффоф амалга ошириш эканлигини алоҳида илмий ёндашув орқали келтириб ўтадилар [5].

Бизнингча, олимларнинг “комплаенс-назорат” тизимини ташкил этишдаги омилларни келтиришда, аввало, давлат секторида энг кўп коррупциявий омиллар юзага келадиган жиҳатлари инобатга олингандир, яъни минимал қоидалар белгиланган.

Бирок, бунда ҳар бир ташкилотни ўзида комплаенс қоидаларни жорий этиш фаолиятининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда қўшимча тадбирларни белгилаши мумкин бўлади.

Учинчи ҳужжат, 2011 йилда эса халқаро миқёсда фаолият юритадиган Коррупцияга қарши ҳамкорлик ташаббуси билан “Коррупцияга қарши курашнинг глобал принциплари. Йўриқнома” (**Partnering Against Corruption Initiative Global Principles for Combating corruption**) қабул қилинди.

Йўриқномада “порахўрлик, товламачилик, пора бериш ва олишга қарши курашиш” дея номланиб, унда коррупцияга қарши курашишда қуйидаги жиҳатлар алоҳида кўрсатилади:

1. Давлат ҳокимиятида мансабдор шахслар ва хусусий сектор ўртасидаги коррупция мақсадидаги ҳамкорликни чеклаш.

2. Пора бериш учун учинчи шахсларнинг кучидан фойдаланишни тақиқлаш.

3. Маъмурий тўловларни тақиқлаш ёки энг қуйи даражада минималлаштириш.

4. **Due Diligence** – учинчи томон шахсларнинг ишончилигини баҳолаш.

5. Коррупция хавф-хатарларга қарши курашишга оид **комплаенс дастурларни** ишлаб чиқиш.

6. Фаолият очиқлиги ва жамоатчилик олдидаги мунтазам ҳисобдорлик.

7. Сиёсий фаолиятни ноқонуний молиялаштиришни тақиқлаш [6].

Таъкидлаш лозимки, бу каби коррупцияга қарши курашиш дастурларни ишлаб чиқиш ИХТТдан олдинроқ бошланган бўлиб, жумладан, **Жаҳон банки (2010) ва Халқаро савдо палатаси (2011)** [7] томонидан юқорида таҳлил қилинган ҳужжатга қиёсий Йўриқномалар ишлаб чиқилган. Бунда Нефт экспорт қилувчи давлатлар ташкилоти (**The Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC**) томонидан 2007 йилда Бизнес фаолиятдаги компаниялар Коррупцияга қарши ахлоқ кодекси кабилардир.

Шу ўринда, “комплаенс-назорат”ни ташкил этувчи мазкур элементнинг илмий таҳлилини келтириб ўтиш ўринли бўлади. Хусусан, аксарият ҳужжатларда давлат ёки хусусий йўналишларда давлат хизматчиси ва ходимларнинг коррупцияга қарши курашишда даставвал улардаги юритиш, одоб-ахлоқ қоидалари риоя қилиши энг асосий тартиблардан бири ҳисобланади.

Олима Г. Бочаеванинг мавзуга доир илмий мақоласида одоб ахлоқ кодекси ташкилот фаолиятининг барча йўналишларини тартибга солишга қаратилган кенг муносабатларни қамраб олади ва ички доирадаги иштирокчилар учун норматив-ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган умумбелгиланган мажбурий аҳамиятдаги ахлоқ қоидаларини белгилайди [8, Б.630-634] дея таъкидлаб ўтади.

Мисол учун, манфаатлар тўқнашувини олдини олишга қаратилган аниқ қоидалар, раҳбар ва ходим ўртасидаги муносабатлар, совғаларга доир тартиб қоидалар, коррупцияга қарши қоидалари, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар бериш механизмлари каби аниқ тартиб нормативлар йиғиндисини ўз ичига олади.

Ёки, комплаенс масалалари бўйича юридик маслаҳатчи, **“Буюк келажак”** эксперти

Г.Мухамедова илмий мақоласида жаҳон тажрибасида коррупцияга қарши кураш бўйича ўзини оқлаган бир қатор усуллар мавжуд бўлиб буни олдини олишда жазо чоралари самараси унча муҳим эмас. Коррупцияга қарши курашда асосий эътибор уни олдини олиш чораларига қаратилиши керак. Масалан, давлат хизматчиларининг ўз фаолияти давомида аниқ белгиланган одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилиши ёки ушбу йўналишдаги ишлар мактаб ёшидан одоб-ахлоқ бўйича мақсадли таълим дастурлари орқали босқичма-босқич аҳолига етказиб бориши, натижада эса шахс давлат хизматида кирганда бу каби аниқ тартибларга риоя қилиш руҳида тайёр бўлиши лозимлигини таъкидлаб ўтади.

Бунда, давлат хизматида коррупцияни олдини олишда албатта умумбелгиланган ҳуқуқ-атвор ва ахлоқ қоидаларини ўрни муҳим эканлигини таъкидлаб ўтади [9].

Шунга кўра, ахлоқ кодекси давлат ва хусусий сектор иштирокчилари фаолиятининг жамоавий юриш-туриш қоидаларини белгиловчи ички меъёрий ҳужжати эканлигини тушуниш мумкин. Бу орқали, иштирокчилар аниқ қоидалар доирасида ўз фаолиятини юритадилар, агарда бу доирадан чиқиб кетилганда маълум бир таъмир чоралар ёки жазолаш қоидалари билан чегараланиши мумкин.

Тўртинчи ҳужжат, давлат ва хусусий секторда коррупция ҳолатларни олдини олишга қаратилган яна бир кенг тарқалган халқаро ҳужжатлардан бири Коррупцияга қарши ҳамкорлик ишчи гуруҳи (**Partnering Against Corruption Initiative**) томонидан 2004 йилда ишлаб чиқилган Коррупцияга қарши курашиш халқаро принциплари (**Global Principles for Combating corruption**) ҳисобланади. Халқаро ҳужжат дунёнинг йирик иқтисодий салоҳиятидаги Жаҳон иқтисодий форумининг аъзолари, TI вакиллари (**Texas Instruments Incorporated is an American technology company**) ва Базел бошқарув институти (Basel Institute on Governance) [10] вакиллари ўз ичига олади.

Коррупцияга қарши ҳамкорлик ишчи гуруҳи томонидан 2013 йилда халқаро бозор талабларига мувофиқ ушбу халқаро принциплар (Principles of PACI) қайта кўриб чиқилди. Бунда фаолияти бизнесга йўналтирилган компаниялар учун “комплаенс-назорат” тизимини жорий этишнинг 6 та асосий принципларини ўз ичига олган.

1. Tone at the top - компания раҳбарияти томонидан коррупцияга нисбатан муросасизлик истаги ва интилишларини шахсий намуна асосида жамоага намоиш этиш.

2. Zero tolerance to corruption - коррупция ҳолатлар юзага келишига нисбатан “0 (нол)” даражадаги чидамлилиқ маданиятини шакиллантириш.

3. Transparency - корпоратив шаффоф фаолиятнинг таъминланиши ошиши.

4. Compliance - компания фаолиятининг барча соҳаларида максимал қонунга риоя этилишини таъминлаш.

5. Counterparty - юқори ахлоқий, коррупцияга қарши курашиш стандартларига риоя этувчи бизнес ҳамкорлар билан муносабатни йўлга қўйиш.

6. Мунтазам коррупцияга қарши курашиш ташаббусларини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш [11].

Тўртинчи ҳужжат, коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини тартибга соладиган яна бир халқаро стандартлардан бири, Базел қўмитасининг 2005 йил апрелида қабул қилинган “Банклардаги комплаенс ва комплаенс функция тўғрисида” (янги таҳрирдаги) ги (**Compliance and the compliance function in banks The Basel Committee on Banking Supervision**) ҳужжати ҳисобланади.

Мазкур тавсиялар банк ва кредит ташкилотлари фаолиятига таалуқли бўлиб, унда коррупция хавфларини камайтириш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ва уларнинг фаолиятини ўрнатилган қонун ва стандартларга мувофиқ ташкил этишга қаратилган. Базел тавсиялари ўзида коррупция хавфини юридик жиҳатдан ўрнатилган ёки давлат органлари томонидан қўлланадиган молиявий санкция сифатида баҳолайди.

Базел тавсиялари ўзида “комплаенс-назорати” тузилмаси фаолиятини юритиш давомида унинг ваколат доирасига кирувчи масалаларнинг қатор рўйхатини белгилайди: қонунлар, ички ўрнатилган қоидалар, ҳуқуқ-атвор стандартларига мувофиқ ҳаракат қилиш, манфаатлар тўқнашувини олдини олиш, фаолият шаффофлигини жамоатчилик назорати элементлари асосида ташкил этиш, каби фаолият йўналишлари белгиланган.

Базел қўмитасининг 2005 йил апрелида қабул қилинган “**Банклардаги комплаенс ва комплаенс функция тўғрисида**”ги ҳужжатидаги тавсияларда банк ва компанияларда комплаенс назорат тизимини ташкил этиш ва “комплаенс-назорат” тузилмаси томонидан коррупцияга қарши курашиш сиёсатини ташкил этишда қуйидаги **тавсиялар келтириб ўтилади:**

а) “комплаенс-назорати” тузилмасининг мақомини, ваколат ва вазифалар доирасини аниқ белгилаш;

б) “комплаенс-назорати” тузилмаси фаолиятининг мустақиллигини таъминловчи механизмларни яратиш;

с) “комплаенс-назорати” тузилмаси банкдаги бошқа таркибий тармоқлари ўртасидаги аниқ муносабатлар доирасини ички ҳужжатлар асосида белгилаш, масалан, ички аудит хизмати ўртасида;

д) “комплаенс-назорати” тузилмасининг ўз вазифаларини амалга ошириш жараёнида зарур бўлган барча маълумотларга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлаш ва ходимларининг коррупцияга оид маълумотларни тақдим этилишидаги ҳамкорлик қилиш мажбурияти белгилаб олиш;

е) “комплаенс-назорати” тузилмасининг коррупциявий ҳолатлар юзасидан зарурий ҳужжатларни ҳеч қандай тўсиқларсиз ижро органларига эркин тақдим этиш ва ошкор қилиш ҳуқуқини таъминлаш;

ф) “комплаенс-назорати” тузилмаси мавжуд коррупция ҳолатлари ҳақида мунтазам равишда раҳбариятга ҳисобот тақдим этиши;

г) “комплаенс-назорати” тузилмасининг фақатгина раҳбариятга бўй-суниш мақомини белгилаш қатор устувор вазифалар тавсия сифатида келтириб ўтилган [12].

Умуман олганда, Базел қўмитаси томонидан ташкилий шаклидан қатъий назар барча шаклдаги ташкилот, корхоналар тизимида коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини ташкил этишда тақдим этилаётган юқоридаги қоидалар унинг ўзига хослигини ҳам кўриш мумкин. Чунончи, ҳужжат ушбу тавсиялар максимал даражада ихтисослашув асосида “комплаенс-назорат” тизимини самарали ташкил этишни назарда тутди.

Бироқ, шу ўринда таъкидлаш лозимки, Базел қўмитасининг ушбу ҳужжати орқали “комплаенс-назорат” тузилмаси фаолиятини ташкил этишдаги бир қатор ижобий ва самарали қоидаларни ўзида акс этган бўлишига қарамай, ҳужжат моҳиятан **тавсиявий аҳамиятга** эга эканлиги билан чекланиб қолган.

Юқоридагиларга кўра, коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимига оид халқаро стандарт ва тавсияларнинг умумбелгиланган нормаларининг илмий-қийёсий таҳлилига яқун ясар эканмиз, булардан **қуйидаги хулосаларга келиш мумкин**:

биринчидан, халқаро стандарт ва тавсияларнинг аксариятида коррупцияга қарши курашиш сиёсати акс этган бўлиб, улардан самарали восита сифатида ички идоравий назорат механизмларини такомиллаштириш орқали амалга ошириш лозим эканлиги кўрсатилган;

иккинчидан, ҳужжатларда коррупцияга қарши курашишнинг энг самарали профилактик чоралари сифатида бухгалтерия ҳисоботини юритиш устидан назорат ва аудит стандартларини кучайтириш, ички идоравий назорат механизмларини такомиллаштиришни ҳамда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар ҳақида ҳабар бериш (whistle blowing policy) яратишни назарда тутди;

учинчидан, ҳужжатларда хусусий сектор фаолиятида коррупцияга қарши энг самарали чораларидан бири сифатида ўз фаолиятида “комплаенс-назорат” тизимини ташкил этиши тавсия этилади;

тўртинчидан, ҳужжатларда “комплаенс-назорат” тузилмасини жорий этишга оид аниқ тавсиялар келтирилган бўлиб, унинг мустақиллиги тўла таъминланиши ва фаолиятини амалга оширишда устувор вазифаларга эга бўлиши ҳамда биринчи раҳбарга ҳисоб берувчи самарали жиҳатлар асосида тизим яратиш лозимлиги келтирилган;

бешинчидан, ҳужжатларда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар ҳақида ҳабар беришнинг мукамал тизими яратиш лозимлиги аниқ тавсиялардан бири сифатида келтириб ўтилмоқда.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг расмий веб-сайтидаги расмий маълумот // URL: <https://anticorruption.uz/uzc-/item/Rasmiy+nutq+va+bayonotlar>;

2. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 июлдаги “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида”ги Қонуни // URL: <https://lex.uz/docs/1369505>;

3. Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг расмий веб-сайтидаги расмий маълумот // URL: <https://anticorruption.uz/uzc-/item/>

Rasmiy+nutq+va+bayonotlar;

4. Joe Murphy and Donna Boehme “Commentary on the oecd good practice guidance on internal controls, ethics and compliance” – Rutgers Journal of Law & Public Policy, Spring 2012 // URL: [https://rutgerspolicyjournal.org/sites/jlpp/files/9-4_Murphy RTPv2.pdf](https://rutgerspolicyjournal.org/sites/jlpp/files/9-4_Murphy_RTPv2.pdf);

5. Б.И.Исмаилов, И.И.Насриев Коррупцияга қарши курашиш бўйича идоравий чоратадбирларнинг самарадорлигини ошириш масалалари//Ўқув-услугий қўлланма. -Т.: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси, Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши Судьялар олий мактаби. 2020.-272 б. // URL: https://213.230.96.:8090/files/ebooks_Yurisprudentsiya/Коррупцияга%20қарши%20курашиш%20бўйича%20идоравий%20чоратадбирларнинг%20самарадорлигини%20ошириш%20масалалари.pdf;

6. Partnering Against Corruption Initiative Global Principles for Combating corruption. World Economic Forum, May 2016 // URL: [http://www3.weforum.org/docs/WEF PACI Global Principles- for Corruption.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_PACI_Global_Principles-for_Corruption.pdf);

7. World Bank Group Integrity Compliance Guidelines 2010 // URL: <https://wallensteinlaw.com>;

8. Г.В. Бочаева, “Кодекс корпоративного поведения как элемент системы корпоративного управления” // Текст: непосредственный // Молодой ученый. -2016. - № 10 (114) // URL: <https://moluch.ru/archive/114/30047>;

9. Г.Муҳамедова “Коррупция билан қандай курашиш лозим? Самарали усуллар ва хорижий тажриба” Франция тараққиёт агентлигининг (ФТА) комплаенс масалалари бўйича юридик маслаҳатчи, “Буюк келажак” эксперти // URL: <https://interkomitet.uz/bosh-sahifa-kir/korruptsiya-bilan-andaj-kurashish-lozim-samarali-usullar-va-horizhij-tazhriba/?lang=oz>;

10. Basel Committee on Banking Supervision - Guidelines on the corporate governance principles for banks // URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/Corporate-Governance-Principles.pdf>;

11. Partnering Against Corruption Initiative Global Principles for Combating corruption. World Economic Forum, May 2016 // URL: [http://www3.weforum.org/docs/WEF PACI Global Principles.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_PACI_Global_Principles.pdf);

12. Compliance and the compliance function in banks The Basel Committee on Banking Supervision // URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>.